

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНОГО ЗМІСТУ ДЕМІНУТИВІВ ПОЕЗІЙ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Руда Н. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

бульв. Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна

orcid.org/0000-0003-4403-2269

nataruda82@gmail.com

Ключові слова: *демінутив,
англомовний переклад,
семантика, прагматика.*

Значна кількість демінутивів у творах Т. Шевченка пояснюється насамперед фольклорно-поетичною та народно-розмовною основами мови його поезій. Демінутиви в поезиці Т. Шевченка реалізують низку функцій: семантичних, прагматичних, стилістичних, символізаторських тощо. Основними семантичними функціями є вираження позитивного чи негативного оцінно-емоційного змісту, значно рідше – вираження об'єктивної зменшеності. З-поміж прагматичних функцій демінутивів найпоширенішими є: використання з метою інтимізації мовлення, що надає поезіям форми невимушеної, відвертої розмови із читачем, вираження власного ставлення до різних життєвих ситуацій, а також викликає в читача певні почуття, емоції. Часто демінутиви використовуються з метою фольклорної стилізації мовлення, для окреслення гендерно-стильових характеристик поезії. Серед проаналізованих у роботі демінутивів чимало символів-концептів української лінгвокультури. Отже, відтворення семантико-прагматичного змісту демінутивів поезій Т. Шевченка висуває перед перекладачами низку завдань. Аналіз англійських перекладів поезій Т. Шевченка показав, що значну кількість демінутивів не перекладено. Це можна пояснити не лише типологічним аналітизмом англійської мови, але й такими позамовними чинниками, як прагнення британської лінгвокультури до емоційної стриманості та її особливості психоповедінкових норм, які не схвалюють відверте вираження чи то позитивних, чи то негативних емоцій. Для відтворення семантико-прагматичного змісту демінутивів перекладачі використовували такі засоби, як транслітерація, конотативна транспозиція, форми з демінутивними суфіксами, а також ситуативні відповідники, представлені насамперед прикметниково-іменниковими конструкціями. Більшість проаналізованих у роботі демінутивів є провідними концептами в українській лінгвокультурі, що презентують складну семантичну матрицю, відтворити яку під час перекладу поезій, як показав аналіз, виявилось надзвичайно складно.

**THE PECULIARITIES OF ENGLISH TRANSLATION OF SEMANTIC
AND PRAGMATIC FUNCTIONAL CONTENT OF DIMINUTIVES
IN TARAS SHEVCHENKO'S POETRY**

Ruda N. V.

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of General Linguistics, Classical Philology and Neohellenistics

Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

T. Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-4403-2269

nataruda82@gmail.com

Key words: *diminutive,
English translation, semantics,
pragmatics.*

The presence of large number of diminutives in T. Shevchenko's works is explained first of all by the folklore-poetic and folk-colloquial bases of his poetical language. Diminutives in T. Shevchenko's poetic works realize different functions: semantic, pragmatic, stylistic, symbolizing etc. The main semantic functions are: the expression of positive or negative evaluative-emotional meaning, much less often – the expression of objective smallness. Among the pragmatic functions of diminutives, the most common are: to create the intimacy of speech, which gives the poetry the form of open conversation with the reader, to express author's own attitude to various life situations, to evoke the reader's corresponding feelings and emotions. Diminutives are often used for the purposes of folklore stylization of speech, for outlining the gender stylistic characteristics of poetry. Among the diminutives analyzed in the data work there are a lot of symbols-concepts of Ukrainian linguoculture. Thus, the translation of the semantic-pragmatic content of the diminutives in T. Shevchenko's poems poses a range of tasks for translators. The analysis of English translations of T. Shevchenko's poems by different translators showed that a significant number of diminutives have not been translated. This can be explained not only by the analytical structure of the English language, but also by such extralinguistic factors as the tendency of British linguoculture for emotional restraint and its peculiarities of psychobehavioral norms that do not approve of open expression of either positive or negative emotions. To refer the semantic-pragmatic content of diminutives, translators used such means as transliteration, connotative transposition, forms with diminutive suffixes, as well as situational equivalents represented by adjective-noun constructions. Most of the diminutives analyzed in the paper are leading concepts in Ukrainian linguoculture, presenting a complex semantic matrix, which, as the analysis showed, turned out to be extremely difficult to transmit when translating poems.

Постановка проблеми. На сучасному етапі глобалізаційного розвитку суспільства переклад, забезпечуючи міжмовний діалог і культурний взаємообмін, сприяє збереженню унікальності кожної етномовної культури. Питання перекладу творів Т. Шевченка іншими мовами було у фокусі низки досліджень (див., наприклад, роботи Р. Зорівчак, О. Гошко, А. Павлюк, Г. Новак, О. Рогач, О. Башманівського, Є. Гончаренко, Н. Кушиної та інших), проте семантичні й прагматичні особливості використаних у поезіях демінутивів із боку їх відтворення в процесі перекладу англійською ще не були об'єктом філологічних

студій. Отже, **метою** нашої роботи є дослідження особливостей відтворення семантико-прагматичного змісту демінутивів поезій Т. Шевченка в перекладах англійською мовою.

Мова поезій Т. Шевченка, незважаючи на свою простоту, надзвичайно символічна. Тому її насиченість демінутивами пояснюється не лише її фольклорно-поетичною та народно-розмовною основами – використання демінутивів реалізує низку функцій: семантичних, прагматичних, стилістичних, символізаторських, органічно вбудовується у своєрідну архітектоніку Шевченкових поезій, допомагає у створенні мовної тканини твору.

«Показові синтагматичні функції здрібніло-пестливих форм, які взаємодіють із семантикою інших компонентів висловлювання, із синтаксичним ладом усього вірша», зауважує відома дослідниця мови Т. Шевченка С. Єрмоленко [1, с. 31]. А отже, перед перекладачем постає низка завдань, із-поміж яких не просто відтворення складної семантики використаних у творі демінутивів, але й збереження символічного підтексту, ґрунтованого на особливостях української ментальності, національного колориту літературного твору.

Головну проблему в процесі перекладу демінутивних форм української мови англійською вбачаємо в тому, що в англійській мові категорія демінутивності не має регулярного семантичного й словотвірного відтворення. Хоча новітні дослідження [2] доводять, що англійська мова здатна вдало й ефективно відбивати семантику малості з усім спектром супровідних конотацій і виконувати відповідні функції, коли йдеться про міжмовний переклад демінутивів, тим паче в поезіях, стають очевидними труднощі, з якими довелось зіштовхнутися перекладачам. Тому головні завдання нашої роботи полягають в аналізі того, якими способами й засобами відтворюються англійськими перекладами семантика й прагматика демінутивів у поезіях Т. Шевченка, з'ясуванні, наскільки істотні смислові втрати, які неминуче виникають під час іншомовного відтворення зазначених форм. **Об'єктом** дослідження є семантико-прагматичний зміст демінутивів у поезіях Т. Шевченка, а **предметом** – особливості відтворення зазначеного змісту в англійських перекладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найістотніша відмінність між українською та англійською мовами полягає в тому, що перша, будучи мовою синтетичного ладу, під час відтворення категорії демінутивності використовує насамперед суфіксальний словотвір, в іншій же, яка належить до мов аналітичного ладу з переважно одноморфемною будовою слова, морфологічний арсенал демінутивного вираження значно бідніший, тому в ній великої ваги набувають синтаксичні способи вираження поняття зменшеності.

Слід зауважити, що демінутивів, які позначають об'єктивну малість у творах Т. Шевченка, набагато менше в порівнянні з тими, що виражають оцінно-емоційне ставлення [3, с. 242].

У поезіях Т. Шевченка демінутивізованих назв людей у порівнянні з іншими демінутивними формами найбільше. Велика кількість демінутивів, утворених від назв людей, в українській мові загалом пояснюється такими соціопсихічними факторами, як селянська структура української нації, яка породжує схильність до творення малих соціальних груп, спертих на «почуттєву» близькість. Цим спільнотам властиві рефлексивні настанови, спрямовані

на самозаглиблення та самопізнання, а водночас і на адекватніше сприйняття, розуміння інтимного кола [4, с. 12]. Орієнтованістю на сімейну близькість, любов і взаємопідтримку можна пояснити той факт, що архетипічні образи батьків в українській лінгвокультурі – добрі й ласкаві, образ батька нерідко асоціюється з небесним Батьком, матері – з *Matір'ю-Землею*, тому значною є кількість демінутивізованих назв родинної спорідненості й у творах Т. Шевченка, наприклад: *ненька, доня, бабусенька, діточки, братик, доненька* й інші. Ці форми виконують низку прагматичних функцій: виразити любов, викликати жаль, співчуття, створити особливу інтимну тональність мовлення тощо.

Хоча в англійській мові існують демінутивні форми на позначення родинної спорідненості, наприклад: *tommy, daddy, grandma, Kiddy, childie, moppet* тощо, проте сферою їх використання є розмовне мовлення, а найчастіше – так зване *child centered speech*, і вони не несуть смислового навантаження, відповідного таким демінутивам у Шевченкових поезіях. Проведений аналіз показав, що в перекладах англійською ці форми часто ігноруються або перекладач добирає лексичний відповідник для відтворення основної змістової семи. Порівняймо:

На кого покинув / Батька, неньку стареньку [8, с. 34] | *To whom has all been left / Of father and old mother* (пер. С.Н. Andrusyshen, Watson Kirkconnell) [8, с. 35];

Мій братику! Моя ти доле! / І ми прокинулися [8, с. 205] | *"My joy! My brother!" rang the cry / And then we awakened*" (пер. Herbert Marshall) [8, с. 206];

Плаче жінка з діточками В нетопленій хаті [8, с. 147] | *And the wife weeps with her children / In a house grown chill* (пер. Vera Rich) [8, с. 148];

Надивившись на доненьку / Любу, молодую [8, с. 207] | *Looks his fill upon his darling / Well-beloved and young* (пер. Vera Rich) [8, с. 208].

Бабусенько, голубонько! / Скажи, бо ти знаєш... [8, с. 52] | *Granny-Pigeon, my Heart, Nenka, tell me the truth* (пер. Florence Randal Livesay) [8, с. 58].

Іменник *ненька* в українській мові часто вживається із символічним смислом на позначення рідного краю, Батьківщини, України. Тому в наступному прикладі переклад *ненька* недемінутивізованим *mother* видається семантично адекватним, адже англійська лексема цілком відповідає вимогам високого стилю, виражає повагу, пафосність, хоча й втрачаються пестливі конотації:

Привітай же, моя ненько! / Моя Україно [8, с. 68] | *Bid them welcome, then, my mother, / My Ukraine, and smile* (пер. Vera Rich) [8, с. 71].

У наведених нижче контекстах поезій демінутиви мають пейоративну семантику: так, форма

онучата виражає зневажливу іронію, а батечку гіркий сарказм. Проте в перекладах цим формам відповідають недемінітивізовані лексеми. Іронічна семантика в словосполученні *naked grandchildren* частково збережена завдяки дієприкметнику, а от у звертанні *Father* негативні конотації повністю втрачені, а отже, не відбивається той особливий підтекст, який є наслідком Шевченкових пошуків Бога.

Німець скаже: «Ви могли» / «Могли! могли!» / Золотого Тамерлана / Онучата голи [8, с. 106] | *The German would say: / “You are Mongols” / “Mongols, that is plain!” / Yes, the naked grandchildren / Of golden Tamburlaine!* (пер. Vera Rich) [8, с. 129];

Смісися, батечку, над нами / Та, може, радися з панами, / Як править миром! [8, с. 176] | *Us also, Father, from the sky / And with the masters / You conspire* (пер. John Weir) [8, с. 177].

Особливої уваги заслуговують демінутиви в поемі «Катерина». Голосіння матері, яка змушена вигнати доньку-покритку з дому, супроводжується демінутивними звертаннями *доня, дитя*, семантика яких надзвичайно широка: тут і любов, і біль, і розпач, і співчуття, і ненависть. Демінутиви настільки емоційно й експресивно насичені, що нерідко текст викликає в читачів під час читання сльози. В англійському перекладі використовуються недемінітивізовані форми *daughter, child* або прикметник *dear*, який відтворює пестливі конотації. Проте, як було зазначено, семантика демінутивів в оригінальному творі набагато глибша, різновекторна, що частково втрачається в процесі перекладу. Порівняймо:

Що весілля, доню моя? / А де ж твоя пара? [9] | *My daughter, when's the wedding-day? / Where does your bridegroom rest?* (пер. John Weir) [9];

Доню моя, доню моя, / Цвіте мій рожевий! / Як ягодку, як пташечку, / Кохала, ростила / На лишенько... Доню моя, / Що ти наробила?.. | *Alas, my daughter, blossom gay! / Alas, my sunshine bright! / So tenderly I tended you, / So proud to see you grown, / Yet all my care is brought to ruin / Oh dear, what have you done?* [ibid.];

Доню моя, доню моя, / Дитя моє любе! / Іди од нас... / О My only child, my daughter dear! / Now go. leave us alone [ibid.].

У наступних строфах перекладач загалом ігнорує демінутивні звертання, через що переклад відрізняється від оригіналу жорсткою, навіть жорсткою тональністю:

Іди, доню, найди її, / Найди, привітайся, / Будь щаслива в чужих людях, / До нас не вертайся! / Не вертайся, дитя моє, / З далекого краю... | *So go and seek them there, / And don't tell anyone you have / A mother anywhere / Be cursed the hour when you were born! / If only I had known, / I would have*

drowned you ere the morn, / You'd not have seen the dawn [ibid.].

У наступному аналізованому відтинку поеми вдалим видається переклад демінутива *мій синочку* несуфіксальною лексемою *mite* (малятко), яку супроводжує прикметник *my sorry* – англійське словосполучення, відповідно, виражає безмежний жаль і розпач матері, яка робить вибір між нестерпністю власного існування та співчуттям до сина.

Де ж ти будеш ночувати, / Як мене не стане? / З собаками, мій синочку, / Кохайся надворі! | *Where will you spend your nights when / I No longer am alive? / Outdoors with dogs, my sorry mite, / Without a bed or roof!* [ibid.].

Поруч із демінутивізованими назвами людей на позначення родинної спорідненості в поезіях Т. Шевченка часто-густо зустрічаються демінутиви від загальних назв людей – *дівчинонька, козаченько, рибалонька, жіночка* й інші.

Образ козака належить до архетипних в українській лінгвоментальності, форма *козаченько* традиційно зустрічається у фольклорно-пісенній творчості. Демінутивний суфікс тут і виражає значення дуже молодого віку, й надає похідному значенню низку позитивних конотацій. У проаналізованих англомовних перекладах демінутива *козаченько* в кожному конкретному випадку реалізується лише одна сема прагматичного змісту: або підкреслення молодого віку козака, або вираження емпатії до героя, а подекуди перекладач обмежується лише транслітерованим *Cossack*. Простежмо в таких строфах:

Як збиралась громадонька / В неділеньку вранці, / Як ховали козаченька [8, с. 3] | *How the whole assembly gathered / Early on a Sunday; / How they buried a young Cossack* (пер. Vera Rich) [8, с. 42];

Ізнемігся козаченько, / Тяжко зажурився [8, с. 40] | *The noble Cossack's strength was failing, / Grievously he sorrowed* (пер. Vera Rich) [8, с. 44];

Защебече соловейко / В лузі на калині, / Заспівує козаченько, / Ходя по долині [8, с. 51] | *The nightingale is trilling / Walking in the meadow / The Cossack sings* (пер. Florence Randal Livesay) [8, с. 56].

Лише одна сема – молодий вік – реалізується і в перекладі *fisher-lad* (рибалка-юнак) демінутива *рибалоньки*, тимчасом як українська лексема поєднує і сему денотативного змісту, й низку конотем (пестливість, співчуття, жаль тощо):

Пливе човен, води повен, / Ніхто не спиняє, / Кому спинить – рибалоньки / На світі немає [8, с. 76] | *On it glides, swamped by the tide, / No one checks its course; / For who is there? The fisher-lad / Dwells in this life no more* (пер. Vera Rich) [8, 76].

Демінутив *сусідонько* в наступному уривку поезії Г. Маршал перекладає іменником *neighbour*,

а от В. Річ використовує словосполучення *dear neighbour*, завдяки чому її переклад семантично й стилістично ближчий до оригіналу:

Чи не покинуть нам, небого, / Моя сусидонько убога [8, с. 217] | *Should we not then cease, my friend, / My poor dear neighbour* (пер. Vera Rich) [10, с. 113] | *Surely the time has come, my friend, / Poor neighbour of mine* (пер. Herbert Marshall) [8, с. 218].

Наслідком амбівалентності поняття малості є енантіосемія демінутивних суфіксів – їхня здатність надавати похідному значенню як позитивної, так і негативної семантики. У творах Т. Шевченка є чимало подібних форм, як, наприклад:

А жіночки лихо дзвонять, / Матері глузують [9].

Перекладач вдало підібрав для демінутива жіночки англійську лексему *gossips* (пліткарки):

The gossips' tongues now got free rein / The other mothers jibed [9].

У наступному прикладі перекладач використовує для відтворення демінутива *царята* словосполучення *new tsars*, яке актуалізує сему молодого віку наступників царя, натомість в оригіналі зазначений демінутив презентує насамперед низку пейоративних сем:

Умруть / Ще незачаті царята... [8, с. 213] | *New tsars will die still unconceived* (пер. С. Н. Andrusyshen, Watson Kirkconnell) [8, с. 214].

Вдалим видається знову ж таки переклад В. Річ, яка в іншому проаналізованому нами уривку до демінутива *псарята* добирає англомовний відповідник *brats* (*виродки, вилупки*), завдяки чому в перекладі збережена негативна конотативна семантика оригіналу:

Псарі з псарятами царять, / А ми, дотепні доїзжачі, / Хортів годуємо та плачем [7, с. 367] | *And, with their brats, dog-trainers reign, / And we – the clever kennel-men / Weep on, and breed their hounds for them!* (пер. Vera Rich) [10, с. 112].

В українській мові, й у поезіях Т. Шевченка зокрема, зустрічаються такі специфічні форми, як демінутиви, утворені від основ із негативною семантикою, наприклад, *вороженьки*. Семантика цих лексем неоднозначна й викликає зацікавлення багатьох дослідників. На нашу думку, в поезіях Т. Шевченка зазначені демінутиви мають переважно прагматичне навантаження. Так, в уривку «*А тим часом вороженьки / Чинять свою волю / Кують речі недобрії*» [9] демінутив посилює напругу, надає тексту драматичного звучання, налаштовує слухача на трагічну розв'язку. У перекладі маємо «*Ill-wishers in the meantime give / Free rein to spite and hate / They are preparing evil things*» [9] – як бачимо, перекладач вдало відтворив загальну напругу оригіналу; зрозуміло, що дослівний переклад форми *вороженьки* англійською мовою був би неможливим.

А ось у поезії «Тарасова ніч» демінутив *вороженьки* передає грайливий настрій мовця, його тимчасову зухвалість, викликану частуванням у шинку, тому *enemies* в англійському перекладі не відтворило притаманної оригіналу експресії:

Найду жінку, почастую, / З вороженьків покенкую [8, с. 42] | *There I shall find my wife within, / Shall find my wife, and stand a round, / And laugh, our enemies to confound!* (переклад Vera Rich) [8, с. 46].

Надзвичайно цікавими для аналізу з боку семантики й англомовного перекладу виявилися Шевченкові демінутивізовані етноніми на зразок *жидівочка, москалик, ляшки, німчики* тощо. Так, для демінутивізованої форми *ляшки-панки* перекладач добирає словосполучення *Polish lordlings* (це один із небагатьох випадків, який нам зустрівся, коли добирається суфіксальний відповідник-демінутив). *Lordlings* у британській лінгвокультурі має значення *молодий лорд, пан* або зневажливе *небагатий, невпливовий лорд*. Як бачимо, незважаючи на присутність негативних конотацій, дібране словосполучення лише частково відбиває той оцінно-емоційний підтекст, який присутній у Шевченковому *ляшки-панки*:

Прокинулись ляшки-панки / Нікуди втікати! / Прокинулись ляшки-панки / Та й не повставали. / Зійшло сонце, ляшки-панки / Покотом лежали [8, с. 41] | *Sudden the Polish lordlings woke / Nowhere to take cover! / Sudden the Polish lordlings woke / But never did they rise: / The sun came up, and one and all / They lay there side-by-side* (пер. Vera Rich) [8, с. 45].

Демінутив *москалик* можна віднести до прецедентної лексики в українській лінгвокультурі. Лексема *москаль* в українській мові позначає: 1. Вояк, солдат. 2. Росіянин [5, с. 808]. Пейоративні конотації лексеми, очевидно, можна пояснити як негативним досвідом українців в їхніх стосунках із росіянами, так і асоціаціями солдат із шельмами й пройдисвітами. У творчості Т. Шевченка слово *москаль* зустрічається 117 раз [6, Т. 1, с. 421], проте демінутивізована форма *москалик* вживається саме як етнонім. У «Словнику мови Шевченка» форма *москалик* визначається як пестлива [6, Т. 1, с. 421], хоча навряд чи можна погодитися із цим визначенням. Так, у поезії «Стоїть в селі Суботові» форма *москалики* вжита з гирким сарказмом [8, с. 100]. Можна припустити, що нею поет підкреслював недалекоглядність Б. Хмельницького, засуджував його фатальне зближення з «добрими» сусідами. Перекладач же опускає емотивні компоненти семантики, фокусуючи увагу на власне іллокутивних:

Мир душі твоїй, Богдане! / Не так воно стало; / Москалики, що заздріли, / То все очухрали [8, с. 100] | *The Muscovites have snatched away /*

All that they came across (пер. С. Н. Andrusyshen, Watson Kirkconnell) [8, с. 101].

Найчастіше форма *москалик* зустрічається в поемі «Катерина», де нею денотується молодий росіянин, який проходить військову службу на Україні. Семантика цього демінутива в поемі не має виразно негативної семантики. Так, у строфі «*Де жартує з москаликом, / Там і заночує*» [9] завдяки використанню демінутива поет показує ставлення Катерини до молодого військового: пестлива форма свідчить, що дівчина без тям закохана, а крім того, вона не бачить справжньої небезпеки, яку принесуть їй любовні стосунки зі «щирим і добрим москаликом». Перекладач, як видається, добирає влучний переклад до лексеми *москалик* – *handsome Muscovite*, а вже наступна строфа прокує фатальну кінцівку: “*To meet her handsome Muscovite, / And thus she ruined her life*” [9].

В іншому прикладі форма *москалики* сповнена гіркою іронією автора, проте перекладачеві не вдається відтворити емотивні конотації:

Умивай же біле личко / Дрібними сльозами, / Бо вернулись москалики / Іншими шляхами | So bathe your lovely face in tears, / For now all people know / The Muscovites returned from war, / But went by other roads [ibid.].

Демінутивом *москалики* звертається Катерина до військових, благаючи їх зглянутися над нею та її дитиною, ця форма тут має чітке прагматичне спрямування: молода жінка використовує її, намагаючись викликати співчуття до себе, нею автор ще раз підкреслює наївність Катерини й відтворює весь трагізм ситуації: «*Москалики! голубчики! / Возьміть за собою*» [ibid.]. Перекладач добирає словосполучення *gentle Muscovites*, тобто *добрі* (шляхетні, справедливі) *москвичі*, яке, як видається, не досить влучно відтворює семантику демінутива *москалики* в такому контексті: «*beg you, gentle Muscovites / Take him away with you!*» [ibid.].

У поезіях Т. Шевченка зустрічається велика кількість демінутивів на позначення природних об'єктів та явищ, назв тваринного, рослинного світів тощо (e.g. *сонечко*, *веселочка*, *зіроньки*, *соловейко*). Переважну більшість таких лексем зафіксовано в жанрах словесної народної творчості. Це зумовлено тим фактом, що демінутиви подібної семантики були властивими обрядовим текстам, природа яких сягає своїм корінням давніх вірувань наших предків. Демінутивізовані назви природного світу є відгомонам своєрідної данини людини об'єктам її обожнення через персоніфікації, фетишизацію, пошанування тощо. Особливе ставлення до природних об'єктів та явищ, що виражається у творах української народної творчості, зокрема й через використання зменшувально-пестливих форм, є спадком міфологічних уявлень, зоо- й антропоморфізм яких

спричинив появу великої кількості демінутивів від назв живих і неживих істот [3, с. 242]. У поезіях Т. Шевченка такі демінутиви зазвичай використовуються з метою фольклорної стилізації мовлення, для створення загальної емоційно-експресивної тональності тексту, для забезпечення відповідної ритміки поезії. Оскільки в англійській мові такі функції не притаманні демінутивам, перекладачі, як правило, семантику демінутивності зазначених лексем формально не відтворюють, проте намагаються, де це можливо, зберегти експресивну тональність:

Веселе сонечко ховалось / В веселих хмарах весняних [8, с. 149] | *A bright and merry sun was hiding / Midst smiling springtime clouds agliding* (пер. Н. Marshall) [8, с. 150];

Плавай, плавай, лебедонько! / По синьому морю / Росли, росли, тополенько! / Все вгору та вгору [8, с. 54] | *Float, float, O Swan, / Upon the bluish sea! / Grow tall, Topolia, / Reach higher, higher!* (пер. Florence Randal Livesay) [8, с. 59].

З своєю Божою красою / Горши ти, зоренько моя [8, с. 189] | *Your light, my pretty star, is softly shed / Hover above me still, my cherub fair, / My golden-winged sweet seraph of the air!* (пер. С. Н. Andrusyshen, W. Kirkconnell) [8, с. 190];

Сім'я вечеря коло хати, / Вечірня зіронька встає / Дочка вечерять подає, / А мати хоче научати, / Так соловейко не дає. [8, с. 151] | *Close by the house they eat their supper; / Just then the evening-star appears, / The nightingale's song interferes* (пер. Honore Ewach) [8, с. 151];

Чи то так сонечко сяло, / Чи так мені чого було? [8, с. 157] | *Was it the magic of the sun, / Or what was it affected me?* (переклад John Weir) [8, с. 158].

Одним із ключових у творчості Т. Шевченка є концепт ХАТА, лише лексема *хата*, не враховуючи спільнокореневих слів, ужита у творах 263 рази [6, Т. 2, с. 556]. Хата – це маленький світ, в якому минало знедолене дитинство поета, й той омріяний рай, якого Т. Шевченко прагнув все життя. Мотив хати як пекла й хати як раю вербалізується в тексті з-поміж інших засобів і за допомогою демінутивів:

Не називаю її раєм, / Тії хатиночки у гаї / Над чистим ставом край села ... / В тім гаю, / У тій хатині, у раю, / Я бачив пекло [8, с. 175].

Демінутиви *хатиночки*, *хатині*, окрім конотацій пестливості, створюють, так би мовити, враження про безпечний, захищений мікрокосм, в якому з людиною не може статися нічого погано. І тим різкіше окреслюється опозиційне *пекло*. Сислове навантаження демінутивів вловлює і перекладач, який тричі застосовує прикметники зі значенням *малий* під час перекладу наведених строф:

I do not call that little house/In a small village, by the copse, / A very paradise on earth /... Twas there, / In that wee house, that Eden fair, / That I saw hell... (пер. John Weir) [8, с. 177].

Власний будинок, своя родина, тихе життя на волі, на рідній землі було, здавалося, такою реальною, такою в порівнянні легкою, здійсненою мрією поета, яка, втім, ніколи не справдилася. Настільки ж щемливо звучать демінутиви в наступних поезіях, що й прагнули відтворити перекладачі, використовуючи аналітичні зменшувальні конструкції, а також лексеми *hutch* (*халуца*), *cot* (*хижа*):

А я так мало, небагато / Благов у Бога, тільки хату, / Одну хатиночку в гаю [8, с. 170] | *I begged of God: a little hutch, / A tiny cottage in a grove* (пер. С. Н. Andrusyshen, Watson Kirkconnell) [8, с. 171];

І розмовляючи пішли б / Вечеряти в свою хатину [8, с. 170] | *And cheerfully conversing there / Turn to the food our cot affords* [ibid., с. 172];

Я тільки хаточку в тім раї / Благов, і досі ще благаю, / Щоб хоч умерти на Дніпрі, / Хоч на малесенькій горі [8, с. 171] | *A cottage in that paradise / Was all I begged, and still would prize / And near the Dnieper's bank to rest / On one low hill without a crest* (ibid., с. 172);

В гаю – предвічному гаю, / Поставлю хаточку, садочок / Кругом хатини насажу [8, с. 218] | *A little house I'll build, and make / An orchard all around it growing* (пер. Vera Rich) [10, с. 114].

Невіддільним атрибутом пасторального раю був сад – сакральний простір між хатою, де жила вся родина, й іншими жителями села, місце, де людина могла побути сама із собою, затишок для відпочинку, для таємних зустрічей закоханих. Сад, як правило, був жіночим простором, асоціювався з молодістю, закоханістю, тому пестливі форми *садок*, *садочок* зустрічаються в поезіях Т. Шевченка частіше в порівнянні із *садом*. Проте в перекладах зазначені демінутивні лексеми формально не відтворені, наслідком чого є повна втрата смислової важливої конотативної семантики. Порівняймо:

Дивлюсь, у темному садочку, / Під вишнею у холодочку, / Моя єдина сестра! [8, с. 205] | *In the garden cool I see, / Neath a shady cherry-tree* (пер. Herbert Marshall) [8, с. 206];

А я дивлюся... і серцем лину / В темний садочок на Україну [8, с. 155] | *With lifted heart I, gazing stand / Seek shady grove in Ukraine's land* (пер. А. J. Hunter) [8, с. 156];

Не жди весни – святої долі! / Вона не зійде вже ніколи / Садочок твої позеленить, / Твою надію оновить! [8, с. 214] | *And nevermore for springtime moan! / It will not come again for you / To bless your orchard with its dew / And bless the hopes for which you yearn* (пер. С. Н. Andrusyshen, Watson Kirkconnell) [8, с. 215];

В садочок ходила, / Поки себе, свою долю / Там занастила | *The orchard was their trysting-place; / She went there in the night* (пер. John Weir) [9].

Українські демінутивізовані назви абстрактних понять можна сміливо назвати безеквівалентною лексикою – такі форми надзвичайно рідкісні в інших мовах. Переважно вони властиві народнопісенним і літературним текстам. Демінутивні суфікси надають похідним значенням від основ з абстрактною семантикою яскравих оцінно-емоційних конотацій, допомагають у відтворенні особливої стильової тональності. Аналіз перекладів таких форм у поезіях Т. Шевченка засвідчив, що перекладачі, як правило, розуміють семантику демінутива, намагаються дібрати оцінно-сміслові відповідники, проте власне емоційні конотеми відтворити вдається рідко. Порівняймо в наступних прикладах:

Ляхи, уніати / Налітають – нема кому / Правдоньки дати [8, с. 39] | *Covering the plain, / Swoop down, – to give her good advice No one still remains* (пер. Vera Rich) [8, с. 43];

Коли забули, бодай заснули, / Про мою доленьку щоб і не чули [8, с. 156] | *Oh then, in slumber let them sleep / No longer o'er my fate to weep* (пер. А. J. Hunter) [8, с. 156];

Не хоче правдоньки сказати, / А більше ні в кого спитати [8, с. 162] | *No tidings will it let me hear, / And none besides to give me ear* (пер. Percy Paul Selver) [8, с. 162];

Ходімо ж, доленько моя! / Мій друже вбогий, нелукавий! [8, с. 187] | *So let's march on, dear fate of mine! / My humble, truthful, faithful friend!* (пер. John Weir) [8, с. 188];

Тойді, як, Господи, святая / На землю правда прилетить / Хоч на годиночку спочить [8, с. 201] | *When sacred justice, Lord, arrives / If only for a fleeting hour / To rest upon this Earth of ours* (пер. John Weir) [8, с. 202].

Етномовним специфікатором є українські демінутиви, утворені від основ прислівників, прикметників, числівників, особливо за допомогою так званих нарощених суфіксів. Останні, як правило, відтворюють семантику інтенсифікації, тим самим експресивно увиразнюючи мовлення. Такі форми зустрічаються і в поезіях Т. Шевченка, виконуючи, подекуди, окрім зазначених, ще й функцію фольклорної стилізації мовлення, чуттєво відтворюють ситуативний настрій мовця. Як показує проаналізований нами матеріал, семантику демінутивних прикметників, прислівників, займенників тощо досить важко відтворити під час перекладу. Подібні форми існують і в інших мовах, проте вони реалізують, як правило, лише одну сему – неповноту ознаки або інтенсифікованість ознаки, водночас як в українській мові ці форми, окрім зазначених денотативних сем, містять конотеми, експресеми, стилістично увираз-

нують мовлення, виконують низку прагматичних функцій. Отже, в проаналізованих нами англійських перекладах зазначені форми не отримали адекватних відповідників, що й вплинуло на точність відтворення «духу» оригіналу. Проте, як видається, англійському читачеві подібна емоційна інтенсивність, експресивність тексту могла б видатися надмірною, щоб зрозуміти її, потрібно бути знайомим із фольклорно-пісенною основою Шевченкової поезії, власне «духом» українського народу, тому наведені переклади вважаємо задовільними:

Голосніше, жалібніше, / Щоб вітри почули, / Щоб понесли буйнесенькі / За синє море [8, с. 37] | *Cry aloud, complain unceasing / For the winds to listen, / And take all my lamentations / Far across the blue sea* (пер. Clarence A. Manning) [8, с. 37];

Послухают, розійдуться, / Обоє раденькі... [8, с. 51] | *And hearing it, / they depart, / Joyful at heart* (переклад Florence Randal Livesay) [8, с. 57];

Ой заграй, заграй, синесеньке море, / Та під тими байдаками [8, с. 78] | *Blow winds, blow across the sea, / Bring tidings of our land so free* (пер. A. J. Hunter) [8, с. 82];

Чи хто задає, чи забуде / Мене в снігу на чужині / Однаковінько мені [8, с. 142] | *Or whether any one shall think / Of me 'mid foreign snow and rain. / It makes no difference to me* (пер. Clarence A. Manning) [8, с. 142];

Ані порадились. Нема, / Анікогісенько нема! [8, с. 214] | *And not a shred of consolation / For which in loneliness to grope!* (пер. С. Н. Andrusyshen, Watson Kirkconnell) [8, с. 215];

Та витнемо з лиха, / Гарнесенько обіймемось, / Та любо та тихо / Пожартуєм [8, с. 192] | *Come then awhile with me to lodge, / Fondly, together, trouble we'll dodge* (пер. A. J. Hunter) [8, с. 193].

Висновки й перспективи подальших розробок. Отже, підсумовуємо, що демінутиви в поезіях Т. Шевченка виконують низку функцій, якими є: вираження денотативної та багатовекторної конотативної семантики, різноманітні прагматичні функції, стилетворчі, ритмовідтворювальні тощо. Тому перекладачеві потрібно відштовхуватися саме від функцій демінутивів, а не суто семантики. Було з'ясовано, що під час відтворення семантико-прагматичного змісту демінутивів поезій Т. Шевченка в перекладах англійською мовою перекладачі за браком суфіксальних відповідників в англійській мові використовували такі засоби, окрім суфіксальних демінутивів, як транслітерація, конотативна транспозиція, а також ситуативні відповідники, представлені прикметниково-іменниковими конструкціями. Проте значну кількість демінутивів не перекладено. Демінутивних словосполучень із прикметниками *small, little*, які традиційно використовуються під час перекладу слов'янських демінутивів, вико-

ристано дуже мало, що можна пояснити усвідомленням перекладачами багатоаспектної функціональності демінутивів у поезіях Т. Шевченка. Більшість проаналізованих у роботі демінутивів є провідними концептами в українській лінгвокультурі, що презентують складну семантичну матрицю, відтворити яку в процесі перекладу поезій, як нам видається, неможливо.

Наше дослідження досить неповне й обмежене обсягом, ми не охопили всіх випадків перекладу англійською мовою демінутивів у поезіях Т. Шевченка, також серед завдань дослідження не було компаративного аналізу перекладів – ці факти визначають перспективи подальшої розробки теми нашої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Народнорозмовна основа мовно-естетичного канону поезії Тараса Шевченка. *Українська мова*. 2015. № 4. С. 26–35.
2. Schneider K.P. Diminutives in English. Niemeyer, 2003. 254 p.
3. Руда Н. Семантика і функції демінутивів у поетичній творчості Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії*. Київ, 2017. Вип. 20. С. 240–246.
4. Українська душа : збірник наукових праць / відп. ред. В. Храмова. Київ, 1992. 128 с.
5. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1973. Том 4. 840 с.
6. Словник мови Шевченка : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1964. Т 1. 484 с., Т. 2. 568 с.
7. Тарас Шевченко. Зібрання творів : у 6 томах. Київ : Наукова думка, 2003. Том 2. Поезія 1847–1861. 784 с.
8. Taras Shevchenko. Kobzar : Poetry in Ukrainian, English and French. Toronto : Taras Shevchenko Museum, 2014. 232 p.
9. Taras Shevchenko. Katerina / translated by John Weir. URL: <https://taras-shevchenko.storinka.org/katerina-poem-of-taras-shevchenko-translated-by-john-weir.html> (дата звернення: 03.10.2020).
10. Taras Shevchenko. Song out of Darkness: Selected poems / translated from the Ukrainian by Vera Rich. London, 1961. 128 p.

REFERENCES

1. Yermolenko S. (2015) Folk basis of the language and aesthetic canon of Taras Shevchenko's poetry [Narodnorozmovna osnova movno-estetychnoho kanonu poezii Tarasa Shevchenka]. *Ukrainska mova*, № 4, P. 26–35.
2. Schneider, K.P. (2003). *Diminutives in English*. Niemeyer.
3. Ruda N. (2017) Semantics and functions of diminutives in Taras Shevchenko's poetry [Semantyka

- i funksii deminutyviv u poetychnii tvorchosti Tarasa Shevchenka] *Shevchenkoznavchi studii*. Kyiv, Issue 20, P. 240–246.
4. Khramova V. (Ed.). (1992) *Ukrainian soul : Collection of scientific works* [Ukrainska dusha]. Kyiv.
 5. Dictionary of Ukrainian Language : in 11 T. [Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 T.] (T. 4.)
 6. Dictionary of Shevchenko's Language [Slovnyk movy Shevchenka : in 2 T.] Kyiv, 1964. 484 s., 568 s.
 7. Taras Shevchenko (2003) *Collection of works* : in 6 T. Kyiv. T. 2. Poetry 1847–1861.
 8. Taras Shevchenko (2014) *Kobzar* : Poetry in Ukrainian, English and French. Toronto : Taras Shevchenko Museum.
 9. Taras Shevchenko. *Katerina*. URL: <https://taras-shevchenko.storinka.org/katerina-poem-of-taras-shevchenko-translated-by-john-weir.html>
 10. Taras Shevchenko (1961) *Song out of Darkness*: Selected poems translated from the Ukrainian by Vera Rich. London.